

דר. פאוסטובסקי

מתוך "משלים בשחור-לבן"

נתן שחם

בראשית דרכו היה פאוסטובסקי עורך-דין זוטרי במשרדו של משפטן חסר יוזמה. הוא התמחה בסכסוכי שכנים, שיושבו בדרך כלל מחוץ לכתלי בית-המשפט. בימים ההם היה שמח בחלקו, שכן די היה לו שפרנסתו מובטחת. העיסוק בענייניהם של אנשים קנאים לרכושם ובעלי גחמות מזורות סיפק לו הכנסה צנועה וסיפוק מעבודתו. אולם אחרי שהכיר את מרגריטה, יפהפיה תוזת ושאפתנית, מאס במשרתו. שכן גילה כי לעולם לא יזכה בה אם לא יעשה לו שם.

היא היתה נערה האוהבת אנשים מפורסמים ומשתעממת על נקלה. אפילו אסון טבע הסב לה שיעמום אם לא היה כרוך בקרבנות אדם. פאוסטובסקי הבין, שעליו להיות מפורסם כדי שתזכה אותו במבט. אולם אישים בעלי-שם לא ששו לצרף אותו לחבורתם אף-כי הציע להם בענווה שירותים המבזים את עושיהם שבעלי שם צריכים להם לפעמים. הם מצאוהו לא ראוי להיספח לחבורה עלית. הם גילו אצלו מגבלה מסויימת, שהעמידה מכשולים בדרכו בכל עת שנדרש לטפל בתיק מורכב. הוא היה הגון מדי ואף פעם לא שכח שלמטבע שני צדדים. תמיד מצא הגיון מסויים בדברי בר-פלוגתא. והצדק המשפטי נראה לו לעתים קרובות כדבר שאינו מתיישב עם השכל הישר והרגש האנושי. אדם כזה אינו יכול לעשות לו שם במקצוע שבחר לו.

ירושה קטנה אפשרה לו לחזור לספסל הלימודים ולשפר את מעמדו באמצעות תואר אקדמי. אולם התואר הרם לא היה בו כדי לקרבו ולו פסיעה אחת אל הנערה, שהועידה לעצמה חיים רבי מתח במחיצת גדולי הדגולים וסתם איש משכיל לא היה יכול להלהיב את דמיונה.

מזלו גרם שבתום לימודיו פגש את השטן, שהחזיק בימים ההם משרד משגשג של עורכי-דין, שנמצא בקשר הדוק עם המקורבים למלכות. השטן הציע לו עיסקה הוגנת: נפשו יחידתו, חלק אלוה ממעל, תמורת עשרים וארבע שנים של תהילה ברת-קיימא ואהבתה של מרגריטה, התלייה בדבר. הם כתבו חוזה כדת וכדין, ולשם השעשוע שבדבר חתמוהו בדם, והשטן יעץ לבן חסותו להסב את שמו לדר. פאיסט, ובכך להסיר אפילו משמו נטל מיותר, המקשרו אל חייו הקודמים. אחר כך הכיר לו איש מקורב למלכות, עתיר הון וערמומי, שהיה צריך לו להקמתה של חברת-קש. חברה, המגלגלת נכסים שאינם קיימים למקום שאין צריכים להם, מחרחרת מלחמה בין רעבים כדי להעשיר קופתם של השבועים, גובה דמי תיווך על סחורה שלא הגיעה ליעדה, מוכרת תחמושתו של המוכה למכהו, וספרי-מוסר למתבוססים בדמם, ומשככי-כאבים לרודפי תענוגות. בתוך זמן לא רב נהיה דר. פאוסט איש עתיר נכסים ומקורב למלכות מטעם עצמו, אחד שמוזמן לאירועים שאין מזמינים אליהם אלא את דגולי הדגולים, וכן כוכבי תקשורת אהובים, שהכל רוצים לדעת מה הם אוהבים ומה הם שונאים, ואיזהו הספר שקראו בשנה האחרונה. לא היה גבול לשגשוג ששגשגו עסקיו, אחרי שרבים מחברי בית הנבחרים, מכל הסיעות, ראו פחיתות כבוד לעצמם לנהל את עסקיהם שלא באמצעות משרדו המפואר של המשפטן הנודע לתהילה, המייצג את המדינה בעניינים חשאיים המחייבים תושיה רבה ועורמה לא מעט. דעת לנכון נקל, שגם במרגריטה זכה, כעניין המחובר לתהילה ונגזר ממנה, ולא היה יכול להתאונן על השטן שלא עמד בדיבורו. יתר-על-כן, השטן, לפני-משורת-הדין ובלי זיקה לחוזה שביניהם, היה מעניק לו עצות חנים בענייני מס הכנסה, תחום שלא התמחה בו די צרכו, וכך מצא את עצמו דר. פאוסטובסקי נודע ברבים כפטרון לאמנויות, שלא היו מוכרות לו אלא כנכס סחיר, וגם זכה לקתדרה על שמו בבית הספר למשפטים, מקום שם ניתנה שנה שנה מילגה למי שהיטיב להגדיר את האבחנה הברורה בין חפות מעוון מן הבחינה המשפטית ובין נקיין-כפיים מן הבחינה האתית.

אף-על-פי-כן, בבוא העת לקיים את תנאי החוזה כלשונם, מקץ עשרים וארבע שנים, סרב דר. פאוסטובסקי למלא את חלקו בעיסקה. תחילה טען שלא היה מאושר כלל במשך כל אותה תקופה, אולם אחרי שהוכיח השטן בבית-המשפט לתביעות קטנות, ששודר בטלוויזיה, שהמונח "אושר" לא היה רשום בחוזה, לא במפורש ולא במשתמע מכך, חזר בו הדוקטור מן הטיעון המופרך הזה - מי הבטיח אושר למי, וקיים, אי-פעם בתולדות המשפט העברי, והרומי, והתורכי והמנדטורי? - והעלה טענה חדשה. הגברת אשר עמו, מרגריטה, אמנם היתה עמו, מן הבחינה החוקית, שכן היתה נשואה לו כדת וכדין - וגם לא הכחיש שהיטיבה לפלס לו דרך אל לב לבו של הממסד, המגן בקנאות על סודותיו - אבל בשום פנים ואופן לא היתה שלו, שכן, אף-על-פי שחלקה עמו, כמו עם אחרים, את יצועו, לא אהבה אותו כלל. יתר על כן, אחרי שעייפה מן התהילה ומן המותרות ומן ההתחככות באישים בעלי מוניטין, הבטוחים שלא נברא העולם אלא לרווחתם, התאהבה במשורר עני ולא ידוע, אשר לדבריה העשיר את נפשה בערכים שהכסף לעולם לא יוכל לקנות (על כך היו לו מיסמכים בשפע, שאספו למענו בלשיו השכירים: פתקים, הקלטות-סתר, תמונות, ואפילו סרט וידאו אחד, מרשיע ביותר) ואף-כי לא חדלה להיות שוכבת חיקו היתה נפשה שלה, שלא נמכרה לשטן בעיסקה המקורית, מסורה כולה למשורר הנוכל (לדעת דר.

פאוסטובסקי) שקנה את לבה בחלקת לשונו ובדיבורים שאינם מעלים ואינם מורידים ואין להם שחר. אולם גם הטיעון הזה נדחה בבית הדין המחוזי, שכן גם המלה אהבה לא הופיעה בחוזה. כמעט היה על דר. פאוסטובסקי למסור את

נתן שחם

נשמתו לשטן בעודו בשיא אוננו ובפסגת תהילתו, אילולא הבריק במוחו רעיון חדש ("שטני", כך הגדיר זאת השטן בהתדיינות בפני בית הדין העליון) שהביך את השופטים כהוגן, וזה לשונו: הנשמה, שמבקש השטן לקבל אינה אותה הנשמה שדובר בה בימים שסיים בהצלחה את עבודת הדוקטור ועל-כן אינו חייב לשטן מאומה. שכן החוזה מדבר בפירוש על נכס מסויים מאוד, ותמיד נאמר שם הוא עצמו ואף פעם לא נכתב "או תמורתו", ולא נרמזה אפשרות להמיר את הנכס בשווה כסף או בטובין אחרים, והדבר חל, כמובן, גם על נשמה אחרת או לחילופין משהו הדומה לנשמה ואינו כן.

ההתדיינות בבית המשפט העליון נמשכה תקופה ארוכה והיו לה הדים רבים באמצעי התקשורת. טענתו של דר. פאוסטובסקי, שההתנהגות שכפה עליה השטן רצחה את נשמתו, ועל כן אין בנמצא נכס סחיר שהוא יכול להעמיד לרשות השטן כדי לקיים את תנאי החוזה, נתקבלה על חלק מן השופטים, אולם שנים מהם קיבלו את דעת השטן, שהוא כלל לא כפה על דר. פאוסטובסקי את כללי ההתנהגות, אלא רק גילגל לרשותו את הנסיבות שבהן היה יכול לרכוש לעצמו עושר, כבוד ואהבת נשים, וכי כל שעשה דר. פאוסטובסקי מרצונו החופשי ועל פי בחירתו עשה, והנסיבות העלוב לגלגל על השטן את האחריות למעשיו אינו תופס משום בחינה, לא משפטית ולא אתית. במצב של תיקו, כאשר נשיא בית-הדין העליון היה חלוק עם עצמו בשאלה מה דינה של הנשמה שמצויה בקרבו של דר. פאוסטובסקי בשעת הדיון, לא היתה ברירה אלא להעביר את השאלה לערכאות עליונות שבעליונות, אל כס הכבוד של אל עליון, הרואה ללבב. הוא לבדו מסוגל, בעינו החדרת, לפסוק אם הנשמה המקנת בקרבו של דר. פאוסטובסקי הבוגר היא אותה נשמה שמכר בשעתו לשטן, או יש לראות בנשמה ההיא נכס אבוד שאינו בר העברה בשום תנאי, ועל-כן פטור הנתבע מלמסור לידי התובע את הנפש החיה התפוסה בתוך הגוף החי ואובדת כאשר שופכים את דמו.

פסק-דינו של הבורא הפתיע את הכל. הוא הציץ לתוך ליבו של דר. פאוסטובסקי בעין בוחנת והרים את עיניו במבט מלא תמהון.

"אין שם נשמה כלל", אמר האל.

ופסק: "מבחינה מוסרית הצדק עם השטן, ואילו היתה הבחינה הזאת בתוקף כי אז היה הנתבע חייב למסור לשטן את נשמתו תיכף ומיד, אולם הואיל והחוזה היה חוזה מסחרי טהור הרי שמבחינה משפטית תופס הטיעון של דר. פאוסטובסקי."

ולמלאכיו אמר: "על-פי הדין האלוהי זכו שני הצדדים. שכן בקבלו את תנאי של השטן העביר דר. פאוסטובסקי את נשמתו לתובע טיפין טיפין, וזו הסיבה שלא נמצאה נשמה עוברת לסוחר ביום הדין. משמע, זה נהנה וזה אינו חסר." מיד נפלו כל המלאכים אפיים ארצה ואמרו: "מה גדולים מעשי אלוהינו." דר. פאוסטובסקי חי שנים ארוכות וידע תהילה ועושר ואהבת נשים, בהן נשים טובות והגונות ונקיות-כפיים, שלא היו מסוגלות להעלות בדעתן כי אפשר שתהילה ועושר יפקדו מי שאינו ראוי. אם כל טוב עולם נפל בחלקו, חשבו אלה, סימן שיש בו מן הטוב הזה גם בתוך תוכיו. שכן הכל יודעים כי אין הטובה מתגלגלת אלא לרשותו של זה שיש לו ממנה מנהיגות-אפיים.

אף-על-פי-כן עמדו מלאכי החבלה על ערש מותו של דר. פאוסטובסקי, בבוא עיתו, לראות אם תצא נשמה מגופו של הגוסס. אמנם, הם סמכו על חכמת-הבורא, אולם ידעו כי יש מי שמצליח לתעתע בישיש טוב-הלב, ששוב אינו קפדן וחסדן כלפנים. הם הציצו בשבע עיניים מאחורי גבם של הרופאים ידועי השם שעמדו על ערש מותו של הדוקטור. אולם זמן רב כל-יך נמשכה גסיסתו של האיש החולה, שאישושהו בתפוחים וברפואות ובאחיות יפות, עד כי עייפו מלאכי החבלה מן השמירה הצמודה. ובשעת לילה אחת, שבה אין מבדילים בין שד למלאך, נדם ליבו של דר. פאוסטובסקי, ועין לא ראתה אם פרח נשמה מן הגוף שחדל לנשום. מטעם זה לא היה אפשר להביא לדיון חוזר את התביעה למסור את נשמתו של דר. פאוסטובסקי לשטן, ליסרה ביסורים קשים לנצח נצחים כראוי לה, וכך אירע שגם במותו לא ירש דר. פאוסטובסקי גיהנום. להיפך - רק תהילה ידע. שנים רבות אחרי שיצא מן העולם מלא וגדוש בתורת-כזב ובמעשים-רעים נישא שמו בפי כל. ועד עצם היום הזה, מאות בשנים לאחר מעשה, שמור זכרו עמנו כאחד מנכסי-צאן-הברזל של התרבות המערבית.

מוסר השכל: מי שרוצה תהילת נצח כדאי לו לכתות ברית עם מי שיש לו מהלכים בשלטון, או באמצעי התקשורת.